

Göy üzündən enən heç bir şeyə
küfr etmək olmaz - deyə
onu tənbəh edən olmamışdı.

Ona kimsə deməmişdi ki,
səmadan başına nə yağarsa -
yağsın, qəbulundur.
Buna yağmur da daxildir.

Azərbaycan, türk, erməni və hətta bəzən rus ədəbiyyatı nümunələrində "erməni məsələsi" adında bir mövzuanın müxtəlif kürbədi inkişasını şahidi olmuşuq. Yaxın zamanlarda bu mövzuya həsr edilmiş beynəlxalq konfrans materialarını və eyni addı irəliləmiş bir məqaləni də oxudum. Tobii ki, müəllifin hamısı alim, ədəbiyyatşünas və ziyalılarıdır... Ancaz təsə isə bu idi: Ermənilər bəzə bir asədən çoxdurlı nifrətlərinə hom də bədi şikətdə ifadə edə bilir, amma biz gədiklə... Belə çıxdı ki, bizim ədəbiyyatda kifayət qədər nəfərli sindromu yoxdur, bunu qütbləndirmək və ədəbiyyatımızın yaddaşında möhkəmləndirmək lazımdır... Qoribədir...

Tarixin yaddaşında, sonadlırdı və həyatımızın yaddaşqların fraqmentlərində bu məsələ elə adından da göründüyü kimi "qəliz", həlli müşkül bir düynətək əsə olunub. Bir "bəymətnömlük" olduqca onlar "erməniliyin" ideoloji dayaqqlarını möhkəmləndirib. Biz bunu anlamışmış bütün dövrlərdə, əmma humanist və bəşəri əmələ dünyəqləşmədən doğan "yaddaşsızlıq" (insana yalnız və yalnız "milli", etnik çərçivədə deyil, Allahın yaratdığı varlıq kimi baxdığımızdan) bəzi tarixin siyasi, hərbi, sosial vəzə səhəsinə möğlubiyyətə məhkəmləndirib. Bu gün də homin bəxşəin ərsəsinə dayamışmış... Ən traqlı vəziyyətlərdə də onların kin və qəddər davranışqlarının şəklini göstərir bilirik - yəni sözlə, yəni da kameraların xatırlaməsa imkanının səhədliyi ilə... Azərbaycan ədəbiyyatı "erməni məsələsin"ni bir ərsdir ki, sünnə, iki cins

göstərir. Hətta erməni əsilli bildiyimiz ailənin kökündən türkü, türk kökənli bildiyimiz ailənin şəcərəsindən isə erməninin adını tapıb çıxarır...

Müasir türk ədəbiyyatı və "erməni məsələsi"...

Əlif Şəfəqin "Ata və bic" romanı haqqında

Romanda xoşbəxt, ruhunu xilas etməyi bacaran bir insana rast gəlmək olmur. Həmri ağrı, dramatik sızılma və iradəsizlik hallındadır sanki... Əzablar isə qadınlarla yəqin ki, nib daha çox. Ana olmaq, dünyaya insan götürmək istəyən qadınların bətinədən başlayan insanın faciəsi. İnsanlar bu nifrətdən sevgidən deyil, təcavüzdən, nifrətdən və kəynətdən doğulur. İnsanlar taleclərini ölməz əsir-yeziyir olublar... Əsərin ilk cümlələri bizi uzun bir yolun kədərləi yolumu ilə həmdövrəyə salsayır. İlk rastlaşdığımız obraz Zəlihadir. 19 yaşlı, yəğmür altında yəzə, qışa, tələynə, otla, yağışa, daşa, göyə-hər şeyə lənət, qarğız yağdırın bir qadın. Bu qadın hərdən hara gedir, bu hikkə, nifrət və ağrı ilə? Məlum olmur ki, bətinədikə qeyri-təqəssüskəldə doğulmuş kəpənəki talafı etdiməz... Xəstə-

"yerində olur", onların ayrı-ayrılıqda haqiqiyyəti ya yanlışlıq çözürlər. mübahiməyə çəkilir, mənfəi ya müsbət qəhrəman anlayışından uzaq. mənfilik və ya müsbətlik fəonunda qurur ədalət tərəzisində... Romanı "Görənsən, Əlif Şafiq erməninin tərəfindədir, ya türkün?" marağı ilə oxumağa başlayırıq. İstər-istəmədən "tərəf" axtarırsan. Lakin müəllif insanların arasında, hər bir dərəcədə olmuş hər şeyi, ömür-gün tarixcəsinə ön kiçik detayla qədr

leyinə yönəldəsi oluruq diqqətimi-
zi...

Emmoni və türk allosi, nasilləri zaman-zaman zohərli və zorərli bir mühiədo, genetik kim, nifrot aşılaşması tərəzində yeni insanlar - övədlər, novə-notiçə yetişdirir və düşüncə nür ki, xəyalındakı qocaman millətin gələcəyini "formalaşdırır". Romanda müəllif qütbləşdirilmiş siyasiyyədə, düşmən mövqələr arasında qalmış gənialış gəncliyin faciəsinə diqqətə çatdırmaq istəyir.

həm do. "Vətən", "millət"-deyə haray çəkən, ədəvət cəvəhərini varlığında, süündü, qanımda daşıyan bir böllək cahilnin bütün həyatını mənasız bir prinsip, qisas, intiqam köhəbtir üstündə qurduğunu göstərir.

Millət humanist, bəşəri ideyalar deyil, tarixi düşmənçilik, intiqam və başqa millətlərə nifrot ideyaları əsasında formalaşanda simasını itirir, insanlığın, haqqın qəniminə çevrilir.

Bu romanda bütün gözəl-
liklər, ilahi sevgi və səmimi
şəfqət münasibətləri cahil və
kinli insanların taleyindən yan
 keçir, hətta yağış belə həmin

İradə MUSAYEVA

insanların başına özəb, faciə, göz yaşı kimi tökürlər sanki: "Düzünü qalsa, yağış bu şəhərdə əsl əziyyət düynən. Dünyanın başqa yerlərində yağış çox gümən ki, hər kəsə və hər şeyə nəmət kimi gəlir - məhsula, bitkilərə, ətraf mühitə, bər azca romantika da əlavə etsək, xüsusilə, aşıqlara zövq verir. İstanbulda isə ələ deyil. Burada işğır başqa cürdür. Bizim üçün yağış no bəroket deməkdir, no da isləmmək. Nə təmizlənər onunla, nə də günəhləri nəm yuyulur. Olsa-olmı, ölkəmizin əks-sədasıdır yağmır. Səbəbi-əgər, zəbəd isə yağmır. Səmə bəzə bəxar, bəzə isə əşqədaqlar. Bəzilər səldi-ğiz bu müşkül vəziyyətdən dolayı üzr istəyirlər kimi bəxar və gülməsoyər. Bəz isə səçiməzə damlalar, ətkilərimizə pəlqic, bəxşilərimizə bəzginliklə, tünd məvli rəngə çalan və ind i həmişkəkindən daha aydın görünən səməyə bəxə-bəxə qalıraq. Bəxar və təbəssümlə no qarşılıq verməyə bilmərk. Əli-mizdə deyil ki, hər dəfəsində də bəğısləyərək səməni". Romanda "Səmə" (göy üzü) obrazının həməfik, həmə də fəlsəfi-estetik cəzgilərlə çəkilmiş portreti var. Hər olacəda işlərəkdir Səmə... Səmənin iri bir gözü, hər şeyi əsl i kimi yazan qələmi, hər tərəfdən aydınca çəkan kəmərsi olduğun düşünür insənlər. Səmə həmə də şəhididir... Sir dəğədirçir... Zəlihayə təvəüz olunan günün yərə-göyə sığmayan nələsin i. İkrəhdəğərucu şəklini də çəkirdi Səmə. Zəlihayə həmənin gün göyü bəxməğə ətərdi, həmə də "kəmərinin" qarşısında təhəir edilmiş və ömrütlü iztirabə məhkum olunnmuş ruhunun şəklini əxtərdi göy üzündə... Zəlihayə sonralar həmənin "biç" dəyəcəyi qızının da təleyinə şəhidlik edirdi Səmə... Zəlihayə kəpərsini əldərsə ölmür və ətəsinin kim olduğun (dəğməcə qərdəşının təvəüzündən dəğölür bu qız) özündən başqa bir kimsənin bilmədiyi (düzür, sonralar Bənu da ə adəmin kim olduğun öz cəmindən öyrənmis və ömrütlü

Azərbaycan ədəbiyyatı "erməni məsələsi"ni bir əsrdir ki, sühlə, iki cins arasındakı sevgi emosiyası fonunda yozumlayır. Erməni ədəbi-siyasi, tarixi düşüncəsi isə elə hey beyinlərdə nifrət toxumu göyərdir.

arasındaki sevgi emosiyası fonunda yozumlayır. Erməni ədəbi-siyasi, tarixi düşüncəsi isə elə hey beynlərdə nifrət toxumu göyədir.

Müasir türk edebiyatında iso bir az fərqli yanaşma var. Məsələn, Əlif Şəfqin haqqında danışmaq istəyirəm "Ata vu bic" romanında olduğu kimi... Burada müəllif millətlərin inteqrasiya, assimillasiya, qarışma, qovuşma, bir-birinin içərisində ariyib vsy olma haqqında nitqinə iznə düşür, milli spesifiklərini qəbartsə də, tarixini doymurandən hər kəsin evni qavda ilə əzədlərini

xanada növbəsi var. O körpəsini
aldırmaq, ondan yaxasını qurtar-
maq istəyir. Amma bu iş mümkün
olmur...

Ölül Şofəqin "Ata və bic" romanı tarix və siyasət səhnəsində oynanılan ideoloji oyunların simasını əks etdirən bir tamasa. dramadır sanki... Adətin onun romanlarında daha çox avtobiografiya faktları axtarılır, amma müəllif bu yazınamaları tədris hesab etmir və deyir: "Öz həyatın haqqında yazmağı xoşlamıram. Mənim üçün ədəbiyyat ancaq öz bəşimdən keçənədir"

elif şafak baba ve pic

əzaba düşər olmuşdur) qız uşağı dünyaya gətirir. Uşağın adını Asya qoyurlar. Asya gələcəkdə hər ad gününü səbəbini başa düşmədiyi bir nifrətlə qeyd edir. "Qeyd edir" demək olmaz, bəlkə də əzabla həmin günü dəfn etmək, ötürmək, unutdurmaq istəyir. Atasızlıq, qeyri-qanuni doğuluş, ana bətnində ikən artıq ölüm fərmanı bir dəfə verilmiş biri kimi... Səhvən, arzulanmayan bir doğuşun "bic" adlı dünyaya gəlişi... Asya böyüdüyi ailəni də sevmir. Onun nəzərində ailəsi cahil, fındıqla fala baxacaq qədər abdal durumda olan məsləksiz xalalardan, qəzəb və nifrət püskürən ana, deyingən nənədən, bir də 20 ildir itkin düşən dayıdan ibarətdir.... Asya Qazançı ailəsində yetkinləşir, elə bir ailədə ki, Ləvənd Qazançı öz soyadını daşıyacaq bir oğlan sahibi olmağı dəli kimi arzulanmışdı vaxtilə, amma sonucda ailə ancaq qadınlardan ibarət bir icmaya çevrilmişdir - sırr dolu bir qadın icması... (Arzulanan oğul-Mustafa isə bu ailənin bədbəxtliyinə imza atmışdı sonralar). Arvadı Gülsüm Qazançı da bu "ideal" uğrunda qadın kimi funksiyasını, dünyaya həmin möhtəşəm varlığı (oğlan uşağını) gec ya tez gətirməyi ali məqsəd hesab etmişdir. 4 qız uşağı (Banu, Çevriyə, Fəridə, Zəliha) sanki bu ailəyə dəvətsiz qonaq kimi təşrif buyurur. Oğlan isə gözlənilən, istənilən, arzulanandır. Lakin bu nəslin kişiləri çox yaşamır, erkən yaşlarındaca xəstəlik və qəzaların qurbanı olur. Mustafanı gözlənilən və ya gözlənilməyən bədbəxtliyin, acı taleyin əlindən xilas etmək üçün məmləkətdən uzaqlara, Amerikaya göndərirlər. Gələcəkdə isə bu türk ailəsinin gözünün nuru olan Mustafa erməni ailəsinin boşadığı Roza adlı qadınla evlənəcək və onların erməni əsilli Armanuş adlı qızlarını böyüdəcək, ona ata olacaq...

Əlif Şəfəq müsəlman ailəsində oğlana qoribə, miflik münasibəti maraqlı bənzətmə ilə təsvir edir. Bir ailə, nəsil, millət kitabının süjetində əsas, ana xətt, mahiyyət kimi: "Qızlar illərlə varlıqlarını bir "ön söz" olaraq görüblər, əsas kitabdan əvvəl yazılmış bir ön söz, gözlənilən mahnıya giriş verən müqəddimə, gözlənilən oğlan uşağından əvvəl gələn gərəksiz, müvəqqəti mərhələlər... Nəhayət, dördüncü uşaq oğlan olmuşdu: Mustafa. Beşinci və ən kiçik uşaq Zəliha gəlincə, dünyaya gəlməsinin tək səbəbi oğlan dünyaya gətirməyə nail olmuş valideynlərinin şanslarını bir dəfə də sınamaq istəmiş olmaları idi. Bəlkə yenə oğlan olar deyər... Zəliha-dan soruşsanız, son not olmaq müqəddimə olmaqdan da pis idi, son söz daha bətərdi ön söz rəftarı görməkdən".

Zəliha da vaxtilə heç arzulanmayan övlad kimi gəlmişdi bu ailəyə. Çünki onu - sonuncu uşaq olaraq Mustafaya bir qardaş, dayaq kimi gözləmişdilər. O isə qız olaraq doğulmuşdu. Deməli, Zəliha da vaxtilə qızı Asya kimi istənilməyən, qəza, "olacaq" kimi Qazançılar ailəsinə qədəm basmışdı. Qızı Asiyanın tale sələfi... Asya uşaqlığından anlayır ki, iztirabdan, əzab hissinədən doğulub, hara getsə bu talenin ağrısı onu müşayət edəcək... "Bic" sözünü ilk dəfə nənəsinin dilindən eşitmişdi. Nənəsi çiçəkləri sulayarkən bu sözü hansısa çiçəyin ünvanına söyləyir, amma Asya taleyinə doğmadan-doğma olan həmin kəlməni alın yazısı kimi yaddaşına hopdurur: Bic... Əsilsizlik, nəsilsizlik... Amma axı hər kəs onun ətrafında məhz "əsəl", "nəsəl", "milli kimlik" uğrunda mücadilədədir sanki... Erməni ailəsi boşanmış gəlinləri Rozanı qətiyyənlə düşünmədən nəvələri Armanuşun bir erməni kimi böyüməsini istəyir yalnız: "Ancaq bir erməni sayca belə azalmanın, azacıq qalmanın nə mənaya gəldiyini anlaya bilər. Budanmış bir ağac kimi kiçildik ... Roza azaddır, əlbəttə, istədiyi adamlarla əylənsin, hətta evlənsin, bizi maraqlandırmır. Ancaq Barsamın övladı ermənidir və erməni kimi yetişdirilməlidir".

Erməni ailəsi daha kinli və ədavətlidir. Nifrətini tarixə çevirmək uğrunda mücadilə aparır nəsil-nəsil, ədavəti, kini məşəl kimi əldən-ələ ötürür...

Davamı növbəti sayımızda